

AZ ÓKORI RÓMA TÖRTÉNETE

1. A római táj

- Róma az **Appennini-félszigeten** alakult ki. Helyén a terület kedvező adottságai miatt ősidők óta laktak különböző népek.
- Természeti adottságai:
 - a félszigetet az **Appennini-hegyvonulat** szeli ketté
 - **nyugaton dombos síkságok, jó kikötőknek** való hely
 - keleten meredek hegyhátak, kikötőknek nem alkalmas
 - **természetes csapadék viszonylag sok - földművelésnek** kedvez

2. Róma megalapítása, a királyság kora

a) Az alapítás mondája

A történet **Titus Livius** és **Plutarkhosz** műveiben is fennmaradt:

- a rómaiak a **trójai Aeneas** (éneász) utódai
- a várost egy **ikerpár, Romulus és Remus** alapította, akik **Mars** isten fiai voltak, anyjuk pedig **Rea Silvia**
- a fiúkat a gonosz **Amulius** megpróbálta elpusztítani úgy, hogy kivetette őket egy kosárban a **Tiberis folyó nádasába**
- a fiúk megmentésére Mars egy **anyafarkast** küldött
- amikor megnőttek a fiúk, megölték Amuliuszt és **visszasegítették nagyapjukat, Numitort a hatalomba**
- az ikrek **új várost alapítottak** maguknak a Tiberis mellett
- a város **királya Romulus** lett (madárjósással), s a várost is róla nevezték el
- **Remus az építkezés során** ☩, mert átugrotta az épülő falakat (vagy maga Romulus, vagy egy szolga ölte meg)

b) Valóság

- a Kr.e. II. évezredben Itália a népek országútvá vált: **indogermán népek** vándoroltak be a Közép-Duna vidékéről.
- Az I. évezred elején őket még követték az **illírek** keletről, a **görög** gyarmatosítók délről és az **etruszkok** Kis-Ázsiából
- Az **etruszk nép** a Kr. e. X. században telepedett le a mai **Toscana** területén és 200 év múlva már virágzó városállamokban éltek
- Kr. e. VI. században költöztek a Capitolinus dombra és **egyesítették a hét domb paraszti településeit, a Róma nevet adva neki.**
- A hagyomány szerint a várost **Kr.e. 753-ban alapították**, innen kezdődött a római időszámítás

- **A társadalom felosztása:**
 - A városállam élén a **király (rex)** állt, szinte korlátlan hatalommal, ő volt a legfőbb hadvezér, bíró és pap
 - **patríciusok:** a **300 előkelő nemzetség tagjai** (megszerzett politikai jogukat védték)
 - **kliensek:** a családfő, patrónus védelme alatt álltak, mindig a patrónusuk mellett szavaztak
 - később betelepült **plebejusok** (kézművesek, önálló parasztok), nem tartoztak a nemzetségekbe, nem is tekintették őket a római nép részének
 - **rabszolgák** (servusok)

3. A köztársaság kora

a) A korai köztársaság működése

- Az arisztokrácia politikai hatalmat akart szerezni, így a **király ellenállásakor elűzte azt Kr. e. 510-ben**, Tarquinius Superbust.
- Az **állam ettől kezdve nem egy személy ügye, hanem közügy = res publica (köztársaság)**
- Az **állam berendezkedése:**
 - kormányzati tisztviselők a **magisztrátusok**
 - a kormányzat élén **2 konzul áll** (1 évre választották), egyenlő hatalommal bírtak
 - a **népgyűlésben minden római polgár szavazhatott** (kormányzók választása, törvények, háború és béke, bíraskodás)
 - a legfőbb politikai döntéseket a **senátus** hozta: tagjai a tekintélyes családok tagjai, 300-an
 - nagy veszély esetén teljhatalmú **diktátort** választottak a 2 konzul helyett (maximum fél évre)

b) A patríciusok és plebejusok küzdelmei

- A **patríciusok kezükben tartották a politikai, gazdasági és papi hatalmat** és mereven elzárkóztak a plebejusok jogos követeléseitől
- A **plebejusok** közt volt gazdag és szegény paraszt, kézműves, napszámos ⇒ **nem voltak egységesek, érdekeik is különböztek**
- **Adósrabszolgaság**, halál várt a fizetni képtelenekre, ők harcoltak ám politikai jogot nem kaptak, a törvények nem voltak írásba foglalva (jogbiztonság hiánya)
- **Kr.e. 494-ben megindult a küzdelem:**
 - az arisztokrácia elzárkóztak az eléjük terjesztett követelésektől, ekkor a plebejusok a városhoz közeli **Szent Hegyre vonultak** és a köznép érdekeit védő **néptribunusi** tisztség létrehozását követelték
 - Erre már **engedtek a patríciusok**, ugyanis az **ellenség** támadásra készen várt a város körül (a katonai gyalogság a plebejusokból tevődött ki)
 - A **néptribunosok személyükben sérthetetlenek** voltak, tisztségük jogköre lassan bővült. Legfontosabb a **vétójog** (**Vétó = tiltakozom**; ha egy tribunus élt a vétójogával, beleegyezése nélkül semmilyen döntést nem lehetett meghozni.)

Menenius Agrippa példázata a plebejusok meggyőzésére (olvasmány)

Abban az időben, amikor az emberben még nem működött minden olyan egyetértőleg, mint most, hanem az egyes testrészek külön gondolkoztak, külön beszéltek, a többi rész amiatt méltatlankodott, hogy az ő fáradságos munkájuk és szolgálatuk eredményeképpen mindent a hasnak keresnek, a has pedig közöppen nyugszik és semmi egyebet nem tesz, csak a készen kapott gyönyöröket élvez; összeesküdtek tehát, hogy a kéz ne juttassa többé az ételt a szájhoz, a száj ne fogadja be, a fogak pedig ne rágják meg a nekik adott (táplálékot).

Míg felindulásukban a gyomrot ki akarták éheztetni, ugyanakkor valamennyi tag és az egész test végképp elgyengült. Úgy derült ki, hogy a gyomor szolgálata egyáltalán nem hiábavaló: nemcsak őt táplálja a többi, hanem ő is táplálja a többi, amennyiben a táplálék megemésztése folytán felfrissülő vért, életünk és erőnk forrását, egyenletesen elosztva visszajuttatja az erekbe, illetőleg valamennyi testrészbe.

Az ebből adódó hasonlattal, hogy a test belső lázadása mennyire azonos a népnek, a szenátorok ellen fellángolt haragjával, Agrippa fordulatot idézett elő az emberek gondolkodásában.

- Kr.e. 450-ben a törvényeket írásba foglalták, ezek voltak a **12 táblás törvények**:
 - **szigorúak voltak**, de **gátat szabtak a patríciusok önkényének** (mint a drakóni intézkedések),
 - most már a **plebejusokat is a római nép tagjai közé sorolták**,
 - és **különbséget tettek rabszolgák és szabadok között** is (a rabszolgát keményebben büntették)
- **Ingatlanvagyon alapján szerveződő népgyűlés** (comitia centuriata)
 - a **plebejus előkelők is beleszólhattak a politikába**, a vagyonosok azonban túlsúlyban voltak minden döntésben.
 - Háború és béke ügyében, állami tisztviselők választásában és törvények javaslatában döntöttek (az utóbbi csak a szenátus jóváhagyásával emelkedett jogerőre)
- Kr. e. 387-ben a **gallok Rómaig nyomultak** előre és be is törtek ⇒ belátták, hogy az ország védelmére és a határok kiterjesztésére **érdekeltté kell tenni a plebejusokat a katonáskodásban** és be kell vonni őket az állami irányításba
- A **Kr. e. 367-es törvények**:
 - megnyílt a **konzulátus** a plebejusok előtt,
 - **maximálták a földbirtokot**,
 - számos **adósságot töröltek**,
 - minden **római polgár földhöz juthatott**.
- Kr.e. 312-től a plebejusok **bekerülhettek a szenátusba** és a legmagasabb **papi hivatalok** is megnyíltak előttük
- A plebejusok polgári harca győzött, **átalakult a társadalmi szerkezet: patríciusok + plebejusok = hivatali nemesség (nobilitas)**

c) A pun háborúk kora

① Róma terjeszkedése

- Az **etruszkok** és **gallok** legyőzésével és a **samnis** törzsek földjeinek megszerzésével a félsziget nagyobb része Róma kezébe került, a Pó-völgye és Dél-Itália kivételével
- A **legyőzött népekből Róma szövetségi rendszert** hozott létre:
 - a **római joggal** rendelkezők megkapták a **Város polgárainak alapvető jogait**

- a **latin joggal** rendelkező népek csak a **vagyonszerzés jogát** kapták meg
- a **harmadik kategóriába** tartozók **semmilyen jogot** nem kaptak
- **Kötelessége** mindhárom csoportnak: **háború esetén támogatniuk kellett Rómát és önálló külpolitikát nem folytathattak.**
- A szövetségesek területén **kolóniákat alapítottak** (katonai szolgálatért földet kaptak az ide telepített polgárok),
- Róma és szövetségesei kapcsolata viszonylag szilárd és kölcsönös volt.
- A Kr. e III. század elejére megszületik a **terjeszkedés igénye**, adórszolgák helyett **igazi rabszolgák** kellenek, a fellendülő gazdaságnak **piac és nyersanyagforrás** kell.
- Kr.e. 285-ben északon a **Rubiconig** terjeszkednek, Kr. e. 272-ben legyőzve **Tarentumot**, a **dél-itáliai görög városok is tengeri szövetségesként** bekerültek az itáliai föderációba
- Dél-Itália meghódításával a félszigetet övező **tenger római kereskedelmi érdekeltég lett**, ezt zavarta a **Karthágó központú pun birodalom.**

② Kr. e. 264-241: I. pun háború

- elhúzódó küzdelem, de **Róma fokozatosan előnybe került:**
 - elfoglalta **Szicília** nagy részét
 - szárazföldön **erős és olcsó parasztsereg**,
 - egy pun hajó lemásolásával **behozta a punok haditengerészeti fölénységét is**,
 - végül blokád alá vették Karthágót, a felmentő hadjárat kudarcot vallott és Kr. e. 241-ben Karthágó békét kér
- A római béke:
 - megfosztotta a punokat **Sziciliától, Korzikától és Szardíniától**,
 - súlyos **hadisarcot** követelt,
 - a meghódított területeket már **provinciaként** foglalta el

③ Kr. e. 218-202. II. pun háború:

- Karthágó közben elfoglalta az Ebrotól délre fekvő **hispaniai városokat** és az itteni **ezüsből és emberanyagból hatalmas zsoldossereget** szervezett.
- A sereg vezére az első háború vezérének, Hamilcar Barcasnak a fia, **Hannibál** újabb harcot provokált

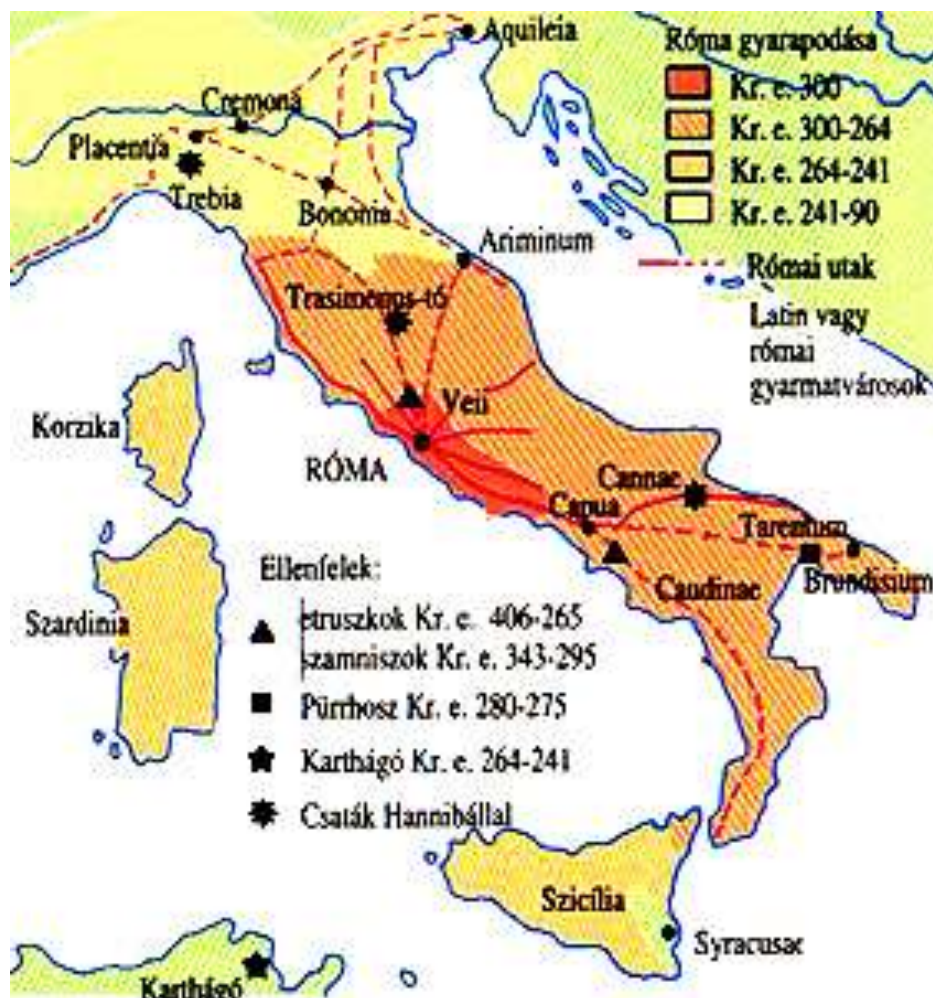

- az **Alpokon átkelve** került ki az ellene küldött római sereget
- bár katonáinak fele odaveszett az átkeléskor, a **gallokkal kötött szövetsége** kiegészítette seregét
- Róma **súlyos vereségeket** szenved (pl. **Cannae**, Kr. e. 216.)
- **Róma taktikát változtat:**
 - elvágja az utánpótlási vonalakat és kerüli a nyílt összecsapásokat
 - Róma **visszahódította az elpártolt szövetségeseket**
 - Hispániából visszaszorítja a karthágói csapatokat
 - **saját területén támadja Karthágót:** az új hadvezér, **Cornelius Scipio Kr.e. 202-ben Zamánál** végleg legyőzi Hannibált
- A békében Róma **teljesen leépíti Karthágót**, többé nem lehetett nagyhatalom:
 - megfosztotta Karthágót afrikai és tengerentúli birtokaitól,
 - nem tarthat hadsereget, csak engedéllyel viselhet háborút,
 - óriási hadisarcot rótt ki.

④ Kr. e. 149-146: III. pun háború

- **igazságtalan**, Karthágó engedély nélküli védekezésének ürügye miatt tört ki
- közismert **Cato** szerepe: „*Végezetül javaslom Karthágó elpusztítását!*”
- a harc a **város megsemmisítésével** ért véget (felszántás és sóval bevetés)
- Az 50.000 túlélő lakost rabszolgának adták el
- a területet **Afrika provincia** néven a Birodalomhoz csatolták

A pun háborúkkal Róma megszerezte mindazt a területet, amelyért a III. század elején harcba indult, így a római hódítások korszaka egyelőre lezárult.

d) A köztársaság virágkora

① A társadalom a hódítások korában gyökeresen átalakult, ennek okai:

- meghódított területekről **hatalmas mennyiségű zsákmány**
- **rabszolgák** hatalmas tömegben áramlottak be az országba
- a **felhalmozott értékek egyenlőtlenül oszlottak el**, a hadizsákmánnyal az államvezetés rendelkezett, mely a háborúk alatt a szenátus kezébe került
- A szenátorok hivataluk letelte után provinciák helytartói lettek ⇒ **nagybirtokos arisztokrácia**
- Kr. e. II. században újabb rend tűnik fel melyből egy második uralkodó réteg alakul ki, a **kereskedő- és pénzarisztokrácia**. Ők alkották a **lovagok rendjét**, politikai hatalmat is akartak szerezni
- **átformálódik a régi római erkölcsi rend**, melyet Cato, a hírneves cenzor foglal klasszikus formába: ősi szokás, erkölcs, hagyomány a múlté

② Terjeszkedő nagybirtok:

- A **nagybirtokok fejlődése** két úton ment:
 - közép- és kisparaszti birtokok felvásárlása
 - az állami föld (közföld) elfoglalása
- A parasztság rétege megfogyatkozott, földjeiket vesztett parasztok antik **proletár sorba süllyedtek**
- A szenátori rend tagjai értékes földeket foglaltak le maguknak ⇒ terjed a római nagybirtok, a **latifundium**
 - Ezek a földeken **intenzív mezőgazdasággal** vagy legelőgazdálkodással foglalkoztak,
 - a birtokot egy **rabszolga-tisztartó** irányította,
 - A nagyüzemi gazdálkodás lehetővé tette a **tervszerű együttműködést, a kooperációt és a munkamegosztást.**

③ A rabszolgák tömegének beáramlásával a szabad munkaerő kiszorult a piacról.

- A **rabszolgák csoportjai**:
 - **állami**
 - ⇒ **közmunkások** (középületek, utak, vízvezetékek),
 - ⇒ **alsóbbrendű tisztségviselők** (hivatal- és templomszolgák, rendőr, tűzoltó stb.),
 - az állam által bérbe adott **bányákban** kizárólag rabszolgák dolgoztak
 - **magántulajdonban** lévő rabszolgák - városban vagy falun tevékenykedtek,
 - külön csoportot alkottak a **gladiátorok**, a cirkuszban gyakran élet-halálra harcoló rabszolgák is, akik vagy egymással, vagy vadállatokkal küzdöttek meg a tömeg szórakoztatására
- A rabszolgák **csak beszélő munkaeszközök voltak**, jogilag csak dolgok (res)

e) A köztársaság válsága

A válság jelei:

① A Gracchus fivérek reformmozgalma

- célja a **római parasztság hanyatlásának megakadályozása**
- Régi törvények felújítására és érvényesítésére volt szükség, ezt tette **Tiberius**. Kr. e. 133-ban néptribunussá választották, törvényjavaslata: **a Licinius-féle földtörvény felújítása**, melynek lényege: **magánszemély csak maximális mértékű földet birtokolhat** ⇒ a maximum fölötti rész **állami tulajdonba megy át** ⇒ **állami földből 1000 római holdat szét kell osztani** a nincstelenek között
- Tiberiust a szenátus megölette, de az agrárreform tovább folytatódott, öccsét, **Caiust** Kr.e. 123-ban néptribunussá választották, javaslatai:
- **Dél-itáliai és afrikai letelepítés**, illetve az **itáliai szövetségeseknek római polgárjog** (a hatalmat a szenátus kezéből a népgyűlés kezébe akarta letenni, élén a néptribunussal) A szenátus őt is megöleti.

② Rómában kiéleződött a politikai harc

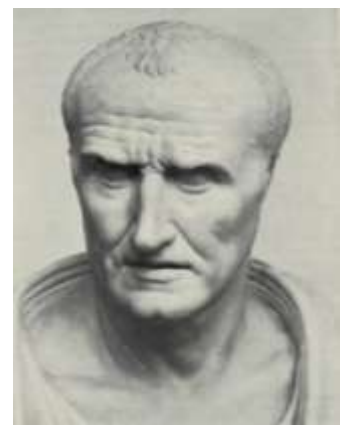
Két fél:

- **Néppárt (populares)**
 - a **népet használták fel** céljaik eléréséhez
 - ki akarták szélesíteni a kormányzat társadalmi bázisát és a maguk politikai befolyását
 - időnként valóban **népi követelésekért is harcoltak** (földreform folytatása, szenátus hatalmának korlátozása, szövetségesek egyenjogúsítása, stb.)
- **Optimaták:**
 - magukat tartották a **legkiválóbb polgároknak**,
 - **nem akartak újításokat**

Szembekerülésük elsősorban katonai volt, a **politikai hatalom eszköze ugyanis a teljesen átalakult hadsereg lett**

A néppárti **Marius hadseregreformja:**

- **oka:** a numídiai viszályban (Jugurtha elleni háború) **csődöt mondott a katonai vezetés**, s kihasználva a helyzetet, a germánok is betörték Rómába
- Marius a **földnélküli polgárokból szervezett zsoldos sereget** (ezzel megoldotta a földproblémát is, mert a leszerelt veteránok földet kaptak)
- de: **a zsoldos hadsereg azt követi, akitől a zsoldot kapja** ⇒ a hadsereg a politikai küzdelmek eszköze lett

Sulla diktatúrája

- az **optimata konzul** bosszúhadjárata után (Mithridatész legyilkolt 80.000 római polgárt) **katonáival bevonult a városba** és **diktátorra** kiáltotta ki magát.
- A népgyűlés és néptribunus jogait erősen korlátozta,
- 10.000 rabszolgából testőrséget szervezett,
- 2000 néppárti megölésére díjat tűzött ki.
- Három év múlva lemondott és **abban a hiszemben halt meg, hogy helyreállította a szenátori rend hatalmát.**

③ A köztársaság utolsó évszázadában nagy rabszolgafelkelések

Kr. e. 73-ban kitört a Spartacus-féle rabszolgafelkelés.

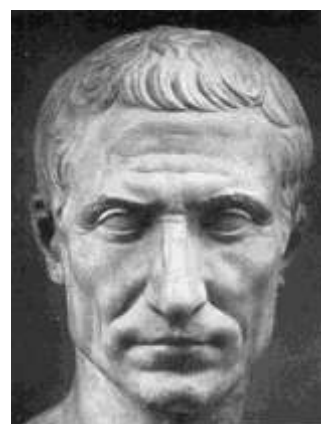
- 6000 fellázadt rabszolga harcolt az egykori gladiátor, Spartacus vezetésével
- az ellenük küldött csapatokat többször is legyőzte, de **Itáliából nem tudtak kijutni**, hogy új hazát alapítsanak
- a szenátus a megoldást **Crassusra** bízta, aki i.e. 71-ben leszámolt a felkelőkkel
- A **felkelés eredményeként** a rabszolgák később összegyűjtött **jövedelmükből kiválthatták magukat**, és **szabadon házasodhattak.**
- A kieső munkaerőt pótlandó a nagybirtokosok földjük egy részét **bérlőknek, colonusoknak művelésre kiadták**, általában a termés egyharmad részéért

④ A földközi-tengeri kalózkodások támadásai

- Keleten **Pompeius Magnus** aratott sikereket: végleg legyőzte Mithridatészt és a kalózkodó uralmát is sikerült visszaszorítani.
- Növekvő hatalmát látva a **szenátus megtagadta tőle sikerei elismerését** és veteránjai földhöz juttatását - a szenátori párt korábbi feltétlen híve **a néppárthoz csatlakozott.**

f) Caesar diktatúrája, a köztársaság bukása

- A Néppárthoz pártolt **Pompeius politikai szövetséget kötött** az addig háttérbe szorult **Caius Julius Caesarral** és **Crassussal** Kr. e. 60-ban, ezt a szövetséget nevezzük **első triumvirátusnak**. (három férfiú szövetsége)
- A szövetség eredményeként **Caesar consul lett** Kr.e. 59-ben
 - újabb **földosztást** hajtott végre
 - győzelmeivel (Gallia és Britannia) **ütőképes hadseregre** tett szert
 - hadvezérként **Pompeius fölé emelkedett**
- Crassus halála után **Pompeius a szenátori párt oldalára állt** és szembe fordult Caesarral ⇒ „A kocka el van vetve” ⇒ Caesar **átlépte a Rubicon határfolyót** és **megverte Pompeiust**, Kr. e. 48-ban **bevonult Rómába** („Veni, vidi, vici!”)
- Caesar győzelme a szenátus uralmának végét jelentette: a köztársaság csak látszat volt, Caesar **királyként uralkodott, életfogytig diktátor**

- **Reformjai:**
 - **jó pénzt** veret
 - nagyszabású **építkezések** (Róma fénye nő, munkát adott a proletároknak)
 - **80.000 veteránt telepített le**
 - sokaknak osztott **római polgárjogot**
 - **újjászervezte a szenátust**, 600-ról 900-ra növelte a létszámát, főként saját híveivel
 - bevezette a **Julián-naptárt** (szökőév)
- A szenátussal szemben Caesar **gyakran érezte hatalmát** ⇒ köztársaság-párti ellenzék alakult, Kr. e. **44. március idusán** (15-én) merénylet áldozata lett („Et tu mi fili, Brute?”)

4. A császárság kora

a) Caesar halála után újabb polgárháborúk törtek ki:

- Híveiből Kr. e. 43-ban megalakult a **második triumvirátus Octavianussal, Antoniussal és Lepidussal**
- A második triumvirátus **győzelmet aratott a köztársaságpártiak felett Philippinél** Kr. e. 42-ben
- majd **felbomlott a triumvirátus**: Lepidust lemondatták és **kettészakadt a birodalom: nyugat Octavianusé** (Róma székhellyel), **kelet Antoniúsé** (Alexandria székhellyel) oldalán Kleopátrával,
- **Kr. e. 31-ben Octavianus Actiumnál tengeri csatában legyőzte Antoniust** ⇒ Róma lett a világ fővárosa és Octavianus annak egyedüli ura

b) Augustus principátusa

- Octavianus mint évről évre választott consul és főparancsnok (imperátor) **Kr. e. 27-ben lemondott kivételes hatalmáról** (ezzel nem csorbult hatalma, viszont kivívta a szenátus „háláját” és a megtisztelő **Augustus** = „fenséges” és az „első polgár” címet)
- Ettől kezdve viselte az Augustus-t mint személynevet és a „rangelső szenátor” = **princeps** szóból alakult ki rendszerének elnevezése, a **principátus**
- Letette a consuli címet és hatalmát a **néptribunusi és proconsuli** címre építette (főparancsnok lett és hatalma elért a legtávolabbi tartományokba is) majd felvette a **főpapi tisztséget** is ⇒ egy személyben **egyesítette a legfőbb állami és papi hatalmat**
- **Principátusa egyeduralom**, katonai monarchia volt köztársasági álarcban
- A szenátussal kettős hatalma volt, a **szenátus azonban mellette csak árnyékhatalom maradt**
- Uralma **kiterjedt hivatalrendszert követelt**, így jó fizetést adott nekik, elkerülve a vesztegetést

- **Haderőcsökkentést** hajtott végre (polgárháborúnak vége), 25 légiót, a sereg felét leépítette és földet adott 300.000 katonának
- 25 légió katonát azonban fegyverben tartott, mint **zsoldosokat, akik tőle függtek**
- Célja a **rabszolgatartók egységének megőrzése** és a rabszolgák féken tartása volt: korlátozta a felszabadításokat és visszaállította a rabszolga feletti korlátlan hatalmat
- **Nem folytatott terjeszkedő politikát**, a birodalom belső rendjét szilárdította meg és természetes határookra törekedett (viszont Pannóniát ő hódította meg)
- **Uralmát Pax Romana** (Róma békéje) néven emlegették.

c) A császárság virágkora

① Julius-Claudius család

- **Tiberius**: uralkodása alatt már kezdett kibontakozni a nyers önkényuralom, szenátussal szemben bizonytalan, terroruralmat valósított meg
- **Caligula**: Tiberius utóda, legfőbb törekvése egyeduralmának kiterjesztése volt
- **Claudius**: az állam irányításába felszabadított rabszolgákat rakott (kivívta a szenátus haragját) és egész Galliának római polgárjogot adott
- **Néró**: a hellenisztikus államokra jellemző uralkodó-kultuszt akart kiépíteni, anyját is meggyilkolta. Nagy keresztényüldözések és Róma leégése is az uralmához kötődik.

② A Flavius dinasztia:

- a Néró uralmának Kr. u. 68-ban véget vető katonai lázadásból és polgárháborúból **Flavius Vespasianus** került ki győztesen. Szakított a személyes hatalommal és inkább épített a **hivatali bürokráciára**. Római polgárjogot adott Hispániának és a tartományok vezető rétegét jobban bevonta a hatalomba.
- **Titus** a jeruzsálemi felkelés leverőjeként ismert, de a Vezúv kitörése (Pompeji pusztulása) is uralmához köthető.
- A zsarnok **Domitianust**, aki Néró útját követte, testőre gyilkolta meg.

③ Antoniusok: a „jó császárok”

- **Traianus, a hódító**: Alatta érte el a birodalom legnagyobb kiterjedését
- **Hadrianus, a szervező**: kénytelen volt a hódítások nagy részét feladni és a természetes határok mentén védekezésre berendezkedni (limes kiépítése). Fölszámolta az utolsó köztársasági hivatalokat s szenátus szerepe fokozatosan csökkent, eltörölni azonban még senki sem merte
- **Marcus Aurelius**: a „**filozófus-császár**” életét a birodalom felvirágoztatására szánta, meg kellett küzdenie a keletről támadó parthusokkal és a germánokkal is

A birodalomra ebben az időben a magas életszínvonal volt a jellemző, a gazdasági élet fellendült, a lakosság gyarapodott.

- Jólétének alapja a **mezőgazdaság** volt:
 - területi növekedéssel a **termelés intenzív irányú fejlődése** (szőlő-, olajbogyó- és gyümölcsstermesztés, kertgazdálkodás)

- a rabszolga-munkaerő csökkenésével a **birtokok nagyobb részét már colonusok művelik** a termés egyharmad-egyötöd részéért és évi 6-12 napi robotért
- az **ipar** nem túl jelentős, a **kereskedelem** viszont egyenletesen fejlődött (**kitűnő utak**)

d) A III. sz. nagy válsága

A birodalmat egyre **mélyülő válság** jellemezte.

- **Külpolitikai helyzet romlott:** a Rajna-Duna-Eufrátesz vonalra egyre nagyobb csapásokat mértek a germán törzsek és az új életre kelt Újperzsa Birodalom
- A **társadalomban is válság** jelei mutatkoznak:
 - a rabszolgák száma erőteljesen csökkent, a mezőgazdasági nagyüzem hanyatlott
 - romlott a pénz ⇒ az államháztartás egyensúlya felbomlott
 - államvezetés csődje ⇒ trónharcok
- A trónharcokból **Septimius Severus** került ki győztesen aki mindenben a Duna-menti tartományokra támaszkodott
- A szenátusban többségbe kerültek a tartománybeliek az itáliaiakkal szemben ⇒ a **tartományok ezzel egyenrangúvá váltak Itáliával**
- Severus fia, **Caracalla 212-ben az összes szabadnak megadta a római polgárjogot**
- A **birodalom sorsa a provinciákban dőlt el.** Legfontosabb védelmi vonala **Pannónia** volt, sorsát a katonaság határozta meg. A **germánok betörését Aurelianus császárnak sikerült megakadályoznia**, visszaállítva ezzel a birodalom egységét

e) A dominatus

- A császárság utolsó évszázadaiban eltűnt minden köztársasági jelleg, alkotmányos látszat és **nyíltan kimutatta a korlátlan önkényuralmat**. Az uralkodó „**úrnak és istennek**” (**dominus et deus**) címeztette magát, innen a **dominatus** elnevezés
- **Első képviselője Diocletianus** volt (284-305)
 - **Reformokat** vezetett be a kormányzat, hadsereg és az államgazdaság, pénzügyek terén
 - A birodalmat **4 nagy területi egységre osztotta**, 2-2 főcsászár és alcsászár vezetésével,
 - a legfőbb irányítást maga intézte **új székhelyéről**, a kis-ázsiai Nikomédiából
 - A **hadsereget** felosztotta: kisebb határőrség, nagy erejű és gyors belterületi egység
 - **Növelte az adókat** - egységesen fej- és földadó (itáliaiak is)
 - **Keresztényüldözést** folytatott (a birodalom megszilárdítása végett)
- A keresztényüldözés terén fordulatot **Nagy Konstantin** (306-337) hozott
 - 313-ban a **milánói edictummal** a kereszténységet a **birodalom elismert vallásává** tette
 - Mindenben **támogatta a keresztényeket, cserébe egységet várt el tőlük**
 - Beleszólt az egyház életébe, a **kereszténység függő helyzetbe került az államhatalomtól**, ez volt a „konstantini fordulat” lényege
 - **egyedüli államvallássá** Theodosziosz császár nyilvánította a kereszténységet 391-ben

5. A Római Birodalom hanyatlása és bukása

Okok:

① Belső átalakulás: a IV. századra megváltozott a társadalom szerkezete:

- a korábbi kettős (szenátori és lovagrendi) uralkodórétteg **egységes nagybirtokos arisztokráciává** olvadt össze
- a **dolgozó rétegben is egységesülés** ment végbe: a rabszolgák helyzete javult, a szabadoké romlott
- A **rabszolgák kiszorultak a mezőgazdasági és ipari termelésből** számuk csökkenése miatt
- **Terjed a colonus**, néhol (főleg keleten) erőre kap a szabadparaszti birtok, a nagybirtok szabad bérlők munkájára kényszerül

A 370-es években a belső feszültség egyre fokozódik.

② Külső támadások: barbár népek népvándorlása:

- a **hunok** leigázták a keleti gótokat és maguk előtt hajtották a nyugati gótokat, akiket befogadtak a birodalom keleti részében
- hamarosan **ellenségekké váltak a gótok**, nehezen tudták őket lecsendesíteni és az egyik balkáni tartományban szövetséges sereggént letelepíteni

- **Nagy Theodosiusnak** utolsóként sikerült egy kézben egyesíteni az egész birodalmat, **halála után bekövetkezett a kettészakadás** (gazdasági és kulturális téren már régen megérett) **Nyugat-Római és Kelet-Római (Bizánci) Császárságra** 395-ben
- A két birodalom közül **a keleti volt erősebb**: iparos- és kereskedővárosok, aranykészlet, a szabadparasztság nyomására nem alakulhatott ki szűk nagybirtokos uralkodó réteg, mint nyugaton, a barbárellenes mozgalmakra támaszkodva megakadályozták a barbárok szervezett betelepülését.
- **Nyugaton a fejlődés az egykor egybeolvasztott területek önállósodása** és új germán népelemekkel való telítődés felé haladt.
- **Attila hun vezér** a világ meghódítására készült, Galliáig nyomult, de **Catalaunumnál** 451-ben **megállította** az utolsó nagy római hadvezér, **Aëtius**. Halála után az utódlásért folytatott harcban elveszett minden addig elért eredménye

- Róma számára a germánok jelentettek veszélyt, 455-ben a **vándál törzs kifosztotta és lerombolta a várost** (vándál pusztítás)
- Az **utolsó nyugatrómai császárt**, a 12 éves **Romulus Augustulust** germán testőrparancsnoka, **Odoaker elűzte a trónról** (majd meg is ölette) és önmagát ismertette el a kelet-római császárral Itália uraként. **Ezzel vetett véget a nagy múltú Nyugat-Római Birodalomnak 476-ban.**